PORTUGISISK AFRIKA
ANGOLA OG MOZAMBIK[1])

Af OLE KARUP PEDERSEN

Af de områder i Afrika, der endnu er i europæisk besiddelse, er det portugisiske det mest uudviklede både økonomisk, socialt og politisk. Det er samtidig det mest ukendte.

Portugiserne fremhæver ofte med stolthed og fuld ret, at de er de første europæere, der har taget afrikansk jord syd for Sahara i besiddelse. Deres herredømme i Angola og Mozambik går helt tilbage til de store opdagelsers tid omkring år 1500, da de oprettede anløbs- og handelsstationer på Afrikas vest- og østkyst for deres sejlads til Indien. Men deres interesse for de afrikanske besiddelser strakte sig ikke længere end til kystområderne og de negerslaver, der kunne fremskaffes fra det indre, og som var af så stor betydning for portugisernes kolonisering af det langt mere dragende Brasilien i Sydamerika.

Først med det almindelige europæiske kapløb mod Afrika i slutningen af forrige århundrede – og vel også som en erstatning for den tabte sydamerikanske koloni – begyndte portugiserne for alvor at interessere sig for landet bag kystbyerne og forbindelsen fra kyst til kyst. Men da var det for sent. Det naturlige bælte af portugisisk koloniområde, som portugiserne drømte om at skabe fra Afrikas vestkyst til østkysten, blev aldrig til virkelighed. Her krydsedes deres interesser nemlig af de samtidige engelske planer om en Cap-Cairobane, og ved Afrikas endelige opdeling i årene efter Berlin-konferencen i 1884–85 måtte Portugal se ethvert håb om at få anerkendt dets transafrikanske besiddelse briste. Århundreders manglende interesse for området lod sig ikke oprette i løbet af få årtier. Inden århundredets udgang var dannelsen af Syd- og Nordrhodesia en kendsgerning, der for stedse adskilte de to portugisiske besiddelser.

GEOGRAFI OG BEFOLKNINGSFORHOLD

Ialt besidder Portugal 2,1 millioner km² i Afrika. Portugisisk *Guinea* udgør 36.000 km², atlanterhavsøerne *Kap Verde, S. Tomé* og *Principe* tilsammen 64.000 km², mens *Angola* og *Mozambik* i fællesskab dækker de resterende 2 millioner km².

[1]) Se kort nr. 1, 1960, s. 3.

Det er dem, der betinger Portugals stilling som verdens 3. største kolonimagt. Deres areal er 20 gange større end moderlandets.

Angola

Med sine 1.246.700 km² strækker Angola sig fra 6° til 17 ° sydlig bredde. Mod nord grænser det til Belgisk Congo, mod øst til Rhodesia og mod syd til det engelske protektorat Bechuanaland og det sydafrikanske formynderområde, tidligere tysk Sydvestafrika.

Størstedelen af landet ligger i det sydafrikanske højland og gennemgående ca. 2000 m over havets overflade. Ud mod kysten falder bjergene brat – flere steder i terrasser – og den forholdsvis smalle kyststribe udgør mod syd den nordlige del af den sydvestafrikanske ørken. Hele kystlandet er temmelig regnfattigt, således at jorddyrkning her kun er mulig ved hjælp af kunstig vanding. Landets største flod, *Cuanza,* udgår fra bjergene omkring Bihé og har sit udløb i Atlanterhavet lidt syd for den tidligere hovedstad, *Luanda.* I provinserne *Benguela* og *Bihé* i det vestlige højland findes et stort skovområde, hvor oliepalmer er ret udbredt. I provinsen *Lunda* i det nordøstlige hjørne forekommer en hel del diamantminer. Højlandets udstrakte sletteland er kun lidt opdyrket, men egner sig fortrinligt til husdyrbrug, og har tilsyneladende undgået tsetse-fluens plage.

Ved folketællingen i 1950, den sidst offentliggjorte, udgjorde Angolas befolkning ialt 4.145.161 mennesker. Af disse var kun 78.826 europæere, hvilket i hovedsagen vil sige portugisere, 29.648 var efterkommere af blandede forbindelser, som portugiserne aldrig har haft betænkeligheder ved at indlade sig på. Hele den øvrige befolkning, 4.036.687, bestod af indfødte afrikanere.

Det har siden århundredeskiftet og især efter Salazars magtovertagelse været Portugal magtpåliggende at få flere portugisere til at udvandre til Angola og Mozambik. Portugiserne har imidlertid vist påfaldende ringe spontan interesse for at bosætte sig i disse lande. For dem har Brasilien og andre sydamerikanske lande virket langt mere tiltrækkende end de store og delvis ukendte områder i det sorte Afrika. Følgende tal viser, hvor lidt regeringens bestræbelser har båret frugt op til 1930:

	Samlet udvandring	Til Brasilien	Til Afrika
1908.....	40.145	36.262	15
1912.....	88.298	74.860	90
1916.....	24.897	10.002	952
1920.....	64.783	33.651	1.153
1925.....	–	13.280	329
1928.....	–	27.705	189
1930.....	23.196	11.834	372

For udviklingen efter 1930 vil der blive gjort rede under omtalen af den portugisiske assimilationspolitik, men tallene viser klart, i hvor ringe udstrækning den jævne portugiser har delt regeringernes opfattelse af de afrikanske besiddelser som tiltrækkende for hvid bosættelse.

De portugisere, der findes i landet, er hovedsagelig bosat i byerne. Igennem mange hundrede år var *Luanda* landets hovedstad, hvor administrationen havde sæde, og hvor også den katolske kirke oprettede et ærkebiskopat. I løbet af 1920erne opdagede man, at det vestlige højland omkring Bihé rent klimatisk egnede sig bedre for europæisk bosiddelse. En ny hovedstad blev skabt omkring det tidligere *Huambo,* der fik navneforandring til *Nova Lisboa.* Samtidig fik kystbyen *Benguela* voksende betydning som udførselshavn, ikke mindst efter at der var blevet anlagt en jernbane herfra til *Elizabethville* i Belgisk Congo. Meget af Congos eksport udføres som transitgods over denne havn, der regnes for en af de bedste på Afrikas vestkyst. Også diamanterne fra Lunda-minerne udføres over denne havn, der med tiden er blevet vigtigere end Luanda. Længere mod syd har en del europæere slået sig ned omkring den tredie store havneby, *Mossamedes,* som portugiserne stiller store forventninger til som transithavn for gods fra Den sydafrikanske union og Sydvestafrika.

Mozambik

Landet udgør ialt 783.030 km² og strækker sig fra 11° til næsten 27° sydlig bredde. Det grænser mod nord til Tanganyika, mod nordvest til Nyasa søen, og som en tarm strækker Nordrhodesia sig ind i landet syd for søen. Dette er et af resultaterne fra kapløbet om Afrika i slutningen af forrige århundrede, hvor det lykkedes et engelsk handelskompagni at bevæge de derboende indfødte stammer til at anerkende engelsk overhøjhed, ikke mindst på grund af de indfødtes frygt for portugiserne, der gennem århundreder havde skabt sig dårligt ry som slavehandlere og strenge kolonisatorer. Længere sydpå har Mozambik i vest grænse fælles med Sydrhodesia og de to sydafrikanske provinser Transvaal og Natal, ligesom det grænser mod den lille engelske kronkoloni Swaziland.

Store dele af landet er opfyldt af tropisk regnskov, buskads og græsstepper. Klimaet er gennemgående meget varmt, og jorden egner sig mange steder fortrinligt til dyrkning af tropiske vækster som sukkerrør, bomuld, hamp, kokusnødder og gummi. Flere steder forudsætter dyrkningen dog et mere effektivt vandingssystem.

Ved folketællingen i 1950 havde Mozambik ialt 5.732.982 indbyggere. Af disse var kun 48.813 europæere, 39.453 var af blandet herkomst, mens 5.644.716 var indfødte negre. Misforholdet mellem europæere og indfødte er her endnu tydeligere end i Angola – og da så godt som samtlige portugisere er bosatte i byerne ved kysten, falder det mere i øjnene. De for-

trinlige havne i byerne *Beira* og *Laurenco Marques* spiller en afgørende rolle for landets økonomi. Laurenco Marques er den vigtigste udførselshavn for produktionen fra Transvaals miner og Natals landbrug. I samarbejde med Den sydafrikanske union er der skabt jernbaneforbindelser med disse områder, ligesom portugiserne har udfoldet store anstrengelser for at gøre havnene til transithavne for gods fra Rhodesia og Tanganyika bl. a. ved imponerende broanlæg over floderne, f. eks. Zambesi-broen, der blev indviet i 1935. Byerne bærer gennemgående et helt europæisk præg med brede boulevarder og imponerende, hvide bygninger. De er meget søgte af hvide turister fra det øvrige Afrika og anses for mondæne med store, dyre hoteller, casinoer og andet til at fordrive tiden med.

DEN POLITISKE STATUS

Ved gennemførelsen af Portugals nye forfatning i 1951 blev kolonierne indlemmet i den portugisiske nation og benævnes fra da af i officielt sprogbrug »oversøiske provinser«. De udgør formelt ligeberettigede dele af Portugal på linie med andre provinser i hjemlandet eller de øvrige oversøiske besiddelser.

Efter Salazars overtagelse af magten i 1926 har det officielle Portugal i stadig stigende omfang fremhævet koloniernes betydning for Portugal, og i den nationale propaganda indgår landets glorværdige fortid som stormagt og kolonisatornation som et vigtigt led. Samtidig understreges kraftigt »de oversøiske provinsers« betydning for Portugal. En af Salazars tilhængere har endda betegnet Angola og Mozambik som Portugals eneste eksistensberettigelse. Uden dem er Portugal et lille, ligegyldigt land i Europas udkant – med dem er det en stormagt af verdensformat. Denne indstilling kan have været medvirkende til bestræbelserne for at knytte kolonierne så tæt som muligt til moderlandet. Men også den uro, der efter 2. verdenskrig gærede overalt i de gamle europæiske koloniområder har sikkert spillet en rolle. Udadtil har Angola og Mozambik været påfaldende rolige i de sidste år, men frygten for, at smitten fra den voksende afrikanske selvstændighedsbevægelse i det øvrige Afrika skulle brede sig til disse lande, har utvivlsomt manet Salazar-regimet til større årvågenhed og samtidig styrket trangen til så tydeligt som muligt at tilkendegive Portugals absolutte vilje til at opretholde besiddelsen af sine oversøiske områder.

Endelig bør det anføres, at Portugal på det tidspunkt, da den nye forfatning blev udarbejdet, søgte optagelse i De forenede nationer. Som bekendt anser FNs formynderråd og generalforsamling sig for berettiget til at behandle og undersøge spørgsmål vedrørende medlemslandenes kolonier. En sådan indblanding i koloniernes forhold ønskede Portugal ikke – især ikke på grund af de mange »nye lande« og kommunistiske stater, der er medlemmer af FN i modsætning til Folkeforbundet. Ved at indlemme

kolonierne som »oversøiske provinser« opnåede Portugal, at det i FN kan afvise enhver behandling af områdernes forhold som uberettigede indgreb i dets indre forhold. Dette benyttede man sig af under urolighederne i den indiske provins *Goa* i 1955, hvor Portugal støttet af bl. a. USA afviste sagens behandling, der var ønsket indbragt for FN af Indien.

STYRET

Med den ændrede status i 1951 havde Salazar-regimet ingen hensigter om at give kolonierne mere direkte indflydelse på deres eget styre. Dette ville være i strid med hele styreformens ideologi, der netop forudsætter en stærk, central statsmagt. Som Salazar selv har udtrykt det: »Portugal er en stor krop med et lille hoved – hovedet er Lissabon og lemmerne de oversøiske provinser«.

Ifølge forfatningen er øverste myndighed nationalforsamlingen i Lissabon, blandt hvis 120 medlemmer Angola og Mozambik repræsenteres af hver 3 medlemmer. Kandidaterne opstilles af regeringen, og kun de ca. 130.000 fuldberettigede portugisiske borgere i de to områder har sammen med Portugals øvrige befolkning stemmeret. Disse har således ikke nogen særlig indflydelse på, hvem der vælges til at repræsentere dem, og i almindelighed har deres repræsentanter da heller ikke været bosiddende i Afrika. Værdien af denne repræsentation må betegnes som mere formel end reel.

Den øverste myndighed for områderne er i virkeligheden Det oversøiske ministerium i Lissabon, der foretager alle vigtigere udnævnelser, og som er forpligtet til at forelægge alle vigtige afgørelser for det samlede ministerråd. Med regelmæssige mellemrum afholdes der konferencer i Lissabon med deltagelse af de oversøiske guvernører, ligesom man sammenkalder til økonomiske konferencer for de oversøiske provinser.

Ministeriets højeste repræsentanter i de to lande er generalguvernørerne, der kun må beklæde deres stillinger i 4 år. Dette er en sikkerhed mod de selvstændighedstendenser, der tidligere var ret udprægede i begge lande netop under ledelse af koloniernes fungerende embedsmænd. Ved siden af sig har guvernørerne et regeringsråd, der er fælles for begge lande, og som foruden af guvernørerne selv består af den fælles generalsekretær, 2 særlige sekretærer, den militært øverstkommanderende, generaladvokaten, direktøren for finansstyret samt to medlemmer fra det lovgivende råd. Dette råd har dog ingen særlige beføjelser ud over budgetlægningen.

Landene er opdelt i distrikter – Angola i 12 og Mozambik i 9 – med distriktsguvernører i spidsen. Disse repræsenterer regeringen i Lissabon og udnævnes direkte af denne, men er i øvrigt underlagt generalguvernørerne. Distrikterne er igen opdelt i *circumscriaos* med hver sin *admini-*

strador, der af portugiserne selv betragtes som den allervigtigste embedsmand i de oversøiske provinser. Han er i direkte kontakt med den indfødte befolkning og skal over for den repræsentere »nationens suverænitet, republikkens autoritet, orden og værdighed og retfærdigheden i den portugisiske civilisation «. Under sig har han for de endnu mindre områder, *postos,* gennemsnitlig 4 *chefs de posto,* men de udfører kun deres funktioner under administratorens opsyn. Hans opgaver er mangesidige. Hos ham skal de indfødte melde sig for at blive optaget i folkeregisteret, han er dommer i deres indbyrdes tvister, han fører opsynet med skatteindbetalingerne og har endvidere pligt til i muligt omfang at hjælpe de indfødte med deres landbrugsproblemer.

Portugiserne benytter kun lidt de indfødte i deres administration af landene. En del indfødte fungerer som politisoldater eller tolke, men i selve administrationsapparat indgår kun de såkaldte *régulos,* det er afrikanske stammehøvdinge, der har fået pålagt ansvaret for ordenens opretholdelse og skatternes betaling i mindre områder med en rent afrikansk befolkning.

Koloniernes egen befolkning, og her tænkes udelukkende på de 130.000 fuldtberettigede borgere, har kun få muligheder for at gøre deres indflydelse gældende. Dog har der i længere tid i begge lande eksisteret lovgivende råd, men deres betydning har været af ganske formel karakter. Generalguvernørerne kan ifølge forfatningen ikke gennemføre lokal lovgivning uden rådenes samtykke. Kan der ikke opnås enighed, er han forpligtet til at indberette sagen til Lissabon, mens rådene selv ingen ret har til at henvende sig direkte til regeringen. Rådene består af både udpegede og valgte medlemmer. De sidste vælges ved direkte valg af portugisere optaget på valglisterne foruden af forskellige organisationer som den katolske kirke, arbejdsgivernes og arbejdernes foreninger og de kommunale råd. Formelt er der intet til hinder for, at en assimileret indfødt kan vælges ind i rådene. Endnu har man dog ikke oplevet noget sådant.

ASSIMILATIONSPOLITIKKEN

Da det, som nævnt, er Portugals erklærede politik at knytte de to provinser – og dermed deres samlede befolkning – til sig som fuldt ligeberettigede dele af den portugisiske nation, er det naturligvis af afgørende betydning for Lissabon-regeringen at få givet dem så tydeligt et portugisisk præg som muligt. Dette forsøges gjort ad to veje. Som omtalt prøver man med mange midler at få flere portugisere til at bosætte sig i de afrikanske provinser. Samtidig har man åbnet muligheder for, at de indfødte kan dygtiggøre sig og stige til værdigheden som fuldt berettigede portugisiske borgere. Begge veje er afgørende for Portugals fremtidige stilling i Afrika og indgår som to lige vigtige sider i den officielle såkaldte »assimilationspolitik«.

På s. 146 er anført nogle tal, der afslører i hvor ringe grad, portugiserne har følt sig tiltrukket af de afrikanske kolonier. Med Salazars magtovertagelse blev propagandaen for at udvandre til Afrika forstærket. Ikke alene bragte den officielle presse langt flere artikler om Angola og Mozambik og fremhævede fremtidsmulighederne i disse to lande, men ved grundlæggelsen af Instituttet for oversøiske studier gjorde regeringen et fremstød for at uddanne unge portugisere fra de bedre kredse til administratorer og andre embedsmænd i de afrikanske kolonier. Gennem højere lønninger, friboliger, tjenestebiler og andre ydelser prøver man at trække de unge bort fra hjemlandet eller udvandringen til Sydamerika. Ikke uden held. Det sidste årti kan opvise en stadig stigende portugisisk bosættelse i de afrikanske provinser, i 1960 anslås antallet af hvide i Angola til 120.000 og i Mozambik til 60.000. Af de to områder er Angola langt det mest foretrukne af portugisiske udvandrere. For en stor del har de udvandrede valgt administrationen som deres arbejdsfelt. Den portugisiske landbefolkning anser tilsyneladende stadig Angola og Mozambik for at være slidsomme og utaknemmelige opdyrkningsområder. Regeringen har iværksat store landvindingsplaner – blandt hvilke det mest berømte er det store Limpopo-projekt i Mozambik – netop for at tiltrække portugisiske bønder, men endnu har planen ikke kunnet fuldføres. Der er ingen tvivl om, at både Angola og Mozambik rummer store muligheder for portugisiske landbrugere, hvis regeringen økonomisk kan overkomme at støtte de nødvendige forberedende arbejder, og hvis Portugals bønder i større omfang tør ombytte deres fattige tilværelse i hjemlandet med livet i det fremmede og ukendte.

Der skulle være plads nok til mange flere i de to provinser. De hører til de tyndest befolkede områder i Afrika – Angola med kun 3 indbyggere pr. km² og Mozambik med 8 – men på den anden side er der naturligvis grænser for, hvor mange af Portugals ialt 8,5 millioner indbyggere, der er i stand til at udvandre til disse to områder, der er 20 gange større end hjemlandet, men rummer en befolkning, der kun er ca. 2 millioner større end Portugals egen.

Alene af denne grund må assimilationspolitikkens anden side betegnes som langt den vigtigste for øjeblikket. I det omfang det lykkes Portugal at gøre de indfødte til portugisere, så de går ind i det portugisiske kulturmønster, følger portugisernes skikke og er underkastet samme love som de, vil de have sikret deres styre i de afrikanske provinser. Endnu udgør den indfødte befolkning 99 % af områdernes samlede indbyggerantal, og selv en meget kraftig indvandring fra Portugal vil vanskeligt kunne forrykke dette forhold i nævneværdig grad.

Portugiserne har i deres forhold til de indfødte hidtil undgået ethvert præg af racehad eller race-adskillelse. Mange portugisere har i tidens løb

giftet sig eller i hvert fald avlet børn med indfødte, uden at hverken de selv eller børnene har måttet lide under det. De sidste års stigende portugisiske indvandring og modsætningsforholdene mellem hvide og sorte i de omkringliggende områder har ikke undgået at påvirke forholdene i Mozambik og Angola – ikke mindst i storbyerne, hvor man af hensyn til turistbesøget fra det øvrige Afrika har måttet adskille hvide og sorte i transportmidler og på offentlige restauranter – men hverken i regeringens eller den katolske kirkes politik gøres der formelt nogen som helst forskel på hvide og sorte. Skellet ligger ikke i hudfarven, men til gengæld så meget desto kraftigere i de forskellige kulturstadier, som de to befolkningsgrupper befinder sig på.

I 1926 fastlagde regeringen sin politik over for de indfødte ved den såkaldte »Statut om de indfødtes stilling i Mozambik og Angola«. Senere lovgivning har bygget videre på denne statut uden at ændre væsentligt i den.

Statutten opdeler befolkningerne i to grupper. Den største omfatter *indigenas,* d. v. s. de indfødte, der karakteriseres som »personer af negerrace, der lever under deres eget samfunds skikke og endnu ikke har nået et kulturelt – eller civilisatorisk – stade, der tillader dem at leve under samme love som portugisiske borgere«. Den anden og langt den mindste er de såkaldte *naõ-indigenas,* der omfatter alle andre – altså portugisere samt indfødte, der er bragt på så højt et kulturelt stade, at de er blevet anerkendt som portugisiske borgere. En tredie gruppe, der vel ikke nævnes i statutten, men dog optræder i f. eks. folketællingerne, er netop disse *assimilados,* indfødte der har opnået fuldt borgerskab, og som i statutten omfattes af betegnelsen naõ-indigenas.

En vurdering af Salazar-styrets assimilationspolitik må derfor i første grad afhænge af, hvor mange indigenas det i løbet af de sidste godt 30 år er lykkedes at føre over til gruppen assimilados. En indfødt, indigeno, der ønsker at opnå fulde borgerrettigheder, skal henvende sig til den lokale administrator og godtgøre, at han opfylder følgende betingelser: 1) Han skal være 18 år gammel. 2) Han skal kunne tale og helst også læse portugisisk. 3) Han skal tjene tilstrækkeligt til sit eget og sin families ophold. 4) Han skal have aftjent sin værnepligt. 5) Han skal være af god karakter og besidde de egenskaber, der er nødvendige for at kunne udøve en portugisisk borgers offentlige og private rettigheder. I særlige tilfælde kan der ses bort fra en eller flere af disse betingelser.

Betingelserne er dels ikke nemme at opfylde for de indfødte – dels lader enkelte af dem sig næppe dokumentere, men er ganske overladt til administratorens skøn. Den anden betingelse – at kunne tale og helst også læse portugisisk – forudsætter adgang til at lære dette, og det har kun de færreste indfødte. Den femte betingelse er lige så vanskelig at godtgøre,

som den kan være at benægte. Nægter administratoren at give borgerrettigheder, har den indfødte den udvej tilbage at skrive direkte til generalguvernøren – men det forudsætter altså, at han kan skrive.

I 1951 var der i Angola 30.089 assimilados og i Mozambik kun 4.353. Det vil sige, at på godt 20 år har kun ca. ½ % af den samlede indfødte befolkning kunnet bringes op på et stade, der ligestillede dem med portugiserne. Portugiserne hævdede i 1958, at antallet i Mozambik var vokset til ca. 35.000 – selv med dette tal kommer man kun op på godt 1 % assimilerede over 30 år. Dertil kommer, at man mener at kunne fastslå, at en hel del indfødte, der opfylder i hvert fald de fire første af de fem stillede betingelser, ikke engang har følt sig foranlediget til at søge om fulde borgerrettigheder. Det har åbenbart i deres øjne ikke indebåret nogen fordel.

Fortsætter assimilationen i samme tempo, må regeringens politik siges at være slået fejl. Udviklingen i Afrika går i dag så hurtigt, at Portugal næppe kan tillade sig at bruge ca. 300 år på at gøre provinserne portugisiske.

Regeringen har åbenbart også indset dette, for i 1951 slækkede den noget på de stillede krav og tillod i særlige tilfælde, at hele grupper af indfødte blev overført fra indigenas-gruppen til gruppen af assimilerede. Dette har dog endnu ikke sat sig spor i forholdet mellem antallet af indigenas og assimilados. Og trods denne erkendelse synes de grundlæggende tanker bag assimilationspolitikken at leve videre.

TVANGSARBEJDE

Portugisere har aldrig betragtet negre som mindreværdige på grund af deres hudfarve. Regeringens behandling af dem har næppe adskilt sig meget fra den, man anså sig for berettiget til og værende rimelig over for landets egne indbyggere på samme kulturtrin. Men én ting har man bestandig krævet af den indfødte: arbejde.

Det går helt tilbage til slavehandelens tid. Her var Portugal ikke alene om at betragte de indfødte som en handelsvare – portugiserne synes blot at have været noget langsommere til at opfatte den ændrede indstilling blandt de europæiske stormagter, der gjorde slavehandel og tvangsarbejde til noget forkasteligt.

For portugiserne indgår pligten til at arbejde – hvad enten det sker under tvang eller frivilligt – som et afgørende led i deres opdragelse af de indfødte. Og de føler sig virkelig som opdragere. Man er overbevist om, at Portugal i kraft af sine århundredgamle traditioner og sit indgående kendskab til den afrikanske befolkning både har særlige muligheder og en særlig pligt til at prøve at bringe de indfødte frem til samme kulturelle stade som portugiserne selv. Man betragter først og fremmest de indfødte

som børn, der er givet i ens varetægt. Som andre børn er de sikkert gode nok på bunden, de trænger blot til tugt og til at lære arbejdets velsignelse at kende.

»Det er nødvendigt at få den indfødte til at forstå arbejdets idé og få ham til at opgive sin dovenskab, hvis vi ønsker at udøve koloniserende virksomhed«. Denne noget lyrisk udformede udtalelse af en tidligere portugisisk koloniminister er i statutten om de indfødte af 1954 blevet til: »Staten vil forsøge at få den indfødte til at indse, at arbejdet er en nødvendig forudsætning for fremskridt, men staten kan kun tvinge ham til arbejde i de tilfælde, loven hjemler ret dertil«. (artikel 32).

I praksis betyder dette en arbejdspligt for de indfødte – og er de ikke selv i stand til at skaffe sig arbejde, sørger regeringen for det. På sig skal enhver indfødt bære et såkaldt *caderneta* (pas), der skal indeholde alle oplysninger om vedkommende samt om hans skattebetaling, nuværende arbejde og indtægt. Påtræffes en indfødt uden dette pas, kan han dømmes til tvangsarbejde. Endvidere idømmes tvangsarbejde som straf for adskillige lovovertrædelser ifølge statutten af 1954. Det må i denne forbindelse nævnes, at de indfødte ikke er underkastet portugisisk lovgivning – med undtagelse af de få assimilados. Som indigenas er de stadig underkastet deres eget samfunds love, og administratoren, der skal dømme de indfødte, må for at få kendskab til disse støtte sig til de oplysninger, han kan få fra de indfødte, han har under sig.

Anbringelsen og udnyttelsen af den således fremskaffede indfødte arbejdskraft er overladt til private agenter eller firmaer, der forsynes med regeringens autorisation. Fra denne udnyttelse af arbejdskraft inden for provinserne til aftaler om dens udlån til andre lande er der kun et lille skridt. Gennem aftaler med Den sydafrikanske union er denne sikret et vist antal indfødte arbejdere årligt fra Mozambik. De må kun opholde sig i et begrænset tidsrum i unionen og anbringes som regel som minearbejdere i Transvaal eller landbrugsarbejdere i Natal, og Den sydafrikanske union er forpligtet til at sørge for, at de vender tilbage til Mozambik. På tilsvarende måde har Sydrhodesia sikret sig et tilskud af den nødvendige arbejdskraft. Vanskeligheden består først og fremmest i at få de indfødte til at vende tilbage til deres hjemland. Der har gennem mange år været en livlig ulovlig udvandring af indfødte fra Mozambik, der er søgt til Rhodesia eller Tanganyika, dels under indtryk af de bedre lønninger i disse lande, men åbenbart også for at undgå at blive udskrevet til pligtarbejde af portugiserne.

Portugiserne skelner i deres arbejderlovgivning for de to provinser mellem *voluntarios* og *contratados*. Voluntarios er indfødte, der frivilligt har sluttet aftale om at arbejde med en arbejdsgiver – mens contratados er indfødte arbejdere, der er blevet udskrevet til arbejde enten hos private

arbejdsgivere eller for staten. Mens de fleste voluntarios arbejder i deres hjemegn, bliver de fleste contratados anvist til arbejde i egne, der ligger langt fra deres hjem. Om antallet af contratados fås vidt forskellige vidnesbyrd – udenlandske iagttagere har anslået det til ca. 400.000, mens den portugisiske regerings officielle tal for 1953 lød på ca. 150.000. Det er under alle omstændigheder ikke noget ringe antal afrikanere, der således er udskrevet til tvangsarbejde – og ofte synes skellet mellem voluntarios og contratados ikke at blive draget så skarpt.

Arbejdspligten i de portugisiske kolonier er et af de punkter, der kraftigst er blevet bebrejdet Portugal efter 2. verdenskrig. Udlandet har ikke i samme omfang som Portugal godtaget påstanden om, at dette arbejde var et nødvendigt led i opdragelsen af de indfødte, men i langt højere grad anset det for en brutal udnyttelse af arbejdskraften i et ganske materielt øjemed. En engelsk journalist har beskrevet tvangsarbejdet som grundlaget for begge koloniers økonomi, og i internationale forsamlinger har Portugal gang på gang måttet se dets politik karakteriseret som værende i modstrid med erklæringen om menneskerettighederne.

Mens Portugal i 1926 tiltrådte den internationale konvention mod slaveri, har det til dato nægtet at tiltræde konventionen mod tvangsarbejde af 1946.

DE INDFØDTES OPDRAGELSE

At kunne tale og helst også læse portugisisk var et af de krav, der stilles til den indfødte, før han kan komme i samme befolkningsgruppe som portugiserne. Dette krav – som i øvrigt hele grundtanken i den portugisiske assimilationspolitik – forudsætter, at der gives den indfødte muligheder for at erhverve sig disse kundskaber. Man kan næppe forestille sig, at arbejde alene kan gøre det – et undervisningssystem må også være en nødvendig forudsætning for at bringe den indfødte op på et kulturelt stade svarende til det portugisiske.

Skolevæsenet har fra gammel tid af naturlige grunde været underlagt den katolske kirke. Desuden findes der en del ikke-katolske missionsskoler, enkelte private og få statsdrevne skoler. Ved udgangen af 1956 var der ialt 270.000 skoleelever i Portugals afrikanske besiddelser. Erfaringsmæssigt gennemfører kun meget få – ca. 4 % – selv den mest elementære undervisning – og i de 7 *liceus* (svarende til danske gymnasier) findes så godt som ingen indfødte. Der findes enkelte tekniske skoler i de to lande, men ingen universiteter. For øjeblikket angives 20 indfødte fra Afrika at være indskrevet ved portugisiske universiteter.

99 % af den indfødte befolkning var ved folketællingen i 1950 analfabeter (af portugiserne i Afrika var kun 23 % analfabeter, mens procenten i hjemlandet ligger på 40). Dette vanskeliggør i sig selv en tilfredsstillende

deltagelse i undervisningen for de indfødte, idet man ikke lægger noget direkte pres på dem for at få dem ind i skolerne. For at optages i skoler ud over de mest elementære må man endvidere ikke være over 13 år, og det betyder, at et stort antal indfødte børn slet ikke kan nå at kvalificere sig til optagelse på disse skoler. Fremmende for de indfødtes undervisning virker det heller ikke, at visse skoler – det gælder især de statsdrevne skoler i Mozambik – kun står åbne for børn af assimilerede indfødte. Af ialt 7.634 elever i de statsdrevne skoler i Mozambik i 1954 var således kun 322 indfødte.

Problemet består først og fremmest deri, at der er for få skoler. Trænger man ind i landet bag kysterne er der så langt mellem skolerne, at de indfødtes muligheder for at få blot en nødtørftig undervisning er yderst ringe. Mens regeringen på en række andre felter i de sidste år har taget betydelige opgaver op, synes man slet ikke eller kun i ringe grad at interessere sig for dette problem. Og dog står og falder assimilationspolitikken på længere sigt netop med, om man kan bibringe de indfødte de nødvendige kundskaber og det lag af kultur, som de må have for at kunne indgå som fuldt berettigede medborgere i den portugisiske nation.

DE INDFØDTES HOLDNING

Portugiserne har med stort held formået at gøre deres kolonier i Afrika til de mest sorte af det sorte fastland. Oplysninger om forholdene når kun meget sparsomt ud til omverden. Udenlandske journalister og interesserede indlades ikke uden videre – og de indfødte har hidtil ikke åbent kunnet deltage i det panafrikanske arbejde. Ved de panafrikanske konferencer har unavngivne repræsentanter for den indfødte befolkning deltaget som observatører, men uden at man ved, hvem de egentlig repræsenterer.

Umiddelbart efter 2. verdenskrig hørte man om uroligheder i Angola, og i begyndelsen af 1960 trak Portugal flere tropper og især flyvemaskiner til området under indtryk af urolighederne i Congo og Den sydafrikanske union. Men ellers ved man meget lidt om, hvad der rører sig i den indfødte befolkning.

En officielt anerkendt afrikansk sammenslutning med navnet *Liga Africana,* der før 2. verdenskrig nød Lissabon-regeringens bevågenhed på grund af sin moderate og ret kritikløse holdning, er siden 1950 kommet i store vanskeligheder, fordi man har mistænkt den for at have planlagt henvendelser til FN om forholdene i de portugisiske kolonier. Men i begyndelsen af 1930erne – før Salazar-styrets censur blev effektiv i det fjerne Afrika – kunne man i en lille avis for de indfødte i Mozambik, »*O brado africano*« læse harmdirrende artikler mod portugiserne og deres styre af

landet, der ikke lader 50ernes selvstændighedsbevægelser i andre afrikanske områder noget tilbage, hvad heftighed og beskyldninger angår.

Siden er »O brado africano« blevet kvalt – og det har næppe haft større indflydelse blandt en befolkning af overvejende analfabeter. Gennem selve administrationsapparatets opbygning, der gør de lokale embedsmænd afhængige af Lissabon-regeringen, har Salazar-styret sikret sig indsigt med enhver mulig bevægelse af betydning blandt de indfødte. Sammenslutninger og organisationer tåles ikke. Det vides dog, at der i 1956 blev skabt en illegal organisation blandt de indfødte med navnet »*Den revolutionære front til befrielsen af Portugals kolonier*«, der havde tilhængere både i Angola, Mozambik og Guinea. Myndighederne slog hurtigt ned på organisationens ledere, der for størstedelen befinder sig i fængsel eller må opholde sig uden for de portugisiske kolonier.

Under de sidste års røre i Portugal har man hørt oppositionen mod Salazar-styret udtale sin velvilje over for de to områders indfødte befolkning og krav om en forbedring af deres forhold. Men tilsyneladende magter de indfødte ikke selv på nuværende tidspunkt at sætte sig effektivt til modværge mod det portugisiske styre. De tilløb til modstand mod styret, der i de sidste par år er blevet afsløret i Angola, har snarere været udløbere af den portugisiske opposition mod Salazar end en samling af de indfødte mod Portugals koloniherredømme.

Fra officiel portugisisk side betoner man ofte, at den ro, der synes at herske i Mozambik og Angola, er udtryk for de indfødtes tilfredshed med forholdene. Dette kan meget vel forenes med det indtryk, man i øvrigt får af en meget primitiv befolkning, der endnu mangler forudsætninger og evner for at kunne give udtryk for hverken tilfredshed eller det modsatte.

DEN ØKONOMISKE SITUATION

Portugisisk Afrika regnes almindeligvis som hørende til verdensdelens allerfattigste og mindst udviklede – også økonomisk. Levestandarden anses for meget lav, og produktionen synes ikke at være nået langt ud over det stade, hvor den simpelthen er tilstrækkelig til at ernære landenes egen befolkning.

I den almindelige økonomiske fremgang under og efter 2. verdenskrig har Angola og Mozambik dog også fået del. Som omtalt har transitten gennem deres fortrinlige havne en stor betydning for økonomien, og med ekspansionen både syd og nord for landene har dette naturligvis også kunnet mærkes i form af væsentligt øget trafik gennem havnebyerne. Men også produktionen af egne varer er steget betydeligt. For Angolas vedkommende er det især kaffe-produktionen, der har gjort store fremskridt, således at det i 1957 kunne udføre 74.934 tons. Men også andre varer

udføres i stigende omfang – majs, sukker, palmeolie, bomuld, tobak, hvede og hamp. Endvidere spiller diamantudførslen fra minerne mod nord en stor rolle. Disse drives ganske vist for udenlandsk – belgisk og engelsk – kapital, men de stadig større beløb, denne eksport indbringer, kommer også landet selv til gode.

For Mozambik har sukkereksporten fået stadig større betydning. Endnu er sukkerdyrkningen på kyststrækningen ringe sammenlignet med, hvad der under samme naturlige forudsætninger dyrkes sydpå i Natal, men i 1957 kunne Mozambik dog udføre 122.321 tons sukker. Også bomuld dyrkes og udføres i anseelige mængder – således var 1957-eksporten på ialt 110.855 tons. Mineralier udføres der en del af – ligesom kopra og hamp spiller nogen rolle.

De sidste års initiativ fra den portugisiske regerings side – udbygningen af transportvæsenet, anlæggelsen af nye landbrugskolonier som Limpopo-kolonien – har vist, at der i begge lande findes rige muligheder for yderligere økonomiske fremskridt. Spørgsmålet er bare, om Portugal økonomisk kan magte opgaven, der under alle omstændigheder vil kræve betydelige kapitalinvesteringer. Regeringen tillader kun meget nødigt udenlandsk kapital at foretage investeringer i landet ud fra dens almindelige tendens til at lukke landene for andre end portugisere. Diamantminerne i Angola udgør i så henseende en ret bemærkelsesværdig undtagelse sammen med den sydafrikanske kapital i Mozambik.

Portugal er ikke selv noget særlig rigt land – og de foretagender, der er blevet igangsat efter 2. verdenskrig, er udelukkende blevet bekostet ved landenes egne overskud eller internationale lån. Fra og med 1931 har begge områders budgetter balanceret – og det er det overskud, som den forhøjede økonomiske aktivitet har kastet af sig, der har muliggjort de mange store projekter. I øvrigt sluger administrationen fortsat størstedelen af landenes indtægter – mens udgifterne til f. eks. undervisning er alt for ringe, ligesom der heller ikke afses store beløb til hjælp til afrikanerne. Således var der på budgettet for 1957 afsat samme beløb til opførelse af boliger til de indfødte som til opsættelsen af offentlige monumenter.

Går verdensmarkedets konjunkturer fortsat i koloniernes favør, er der næppe tvivl om, at deres økonomiske fremgang vil fortsætte. Men en øget kapitalinvestering ville yderligere kunne fremskynde denne proces og måske fremkalde den industri og dermed mere sammensatte produktion, som ville gøre områderne mindre sårbare over for pludselige prisomslag på verdensmarkedet.

FORHOLDET TIL DET ØVRIGE AFRIKA

Begivenhederne siden 2. verdenskrig og især efter 1950 har øget sympatien for Portugals kolonipolitik blandt den hvide befolkning i det øvrige

Afrika. Både i Den sydafrikanske union og Rhodesia ser man i regeringskredse med både beundring og nogen misundelse på den portugisiske assimilationspolitik, der tilsyneladende har formået at holde den indfødte befolkning i ro.

På den anden side har det ikke kunnet undgås, at de nye selvstændighedsbevægelser blandt de indfødte i andre afrikanske lande med stor forkærlighed har udvalgt Portugal som det mest afskrækkende eksempel på hvidt kolonistyre i Afrika.

Endnu har interessen for disse områder været ringe. Portugal har med stor dygtighed formået at holde dem uden for den almindelige diskussion om Afrikas frigørelse. På intet tidspunkt har det ladet nogen i tvivl om, at det var dets agt at blive i Afrika. Når spørgsmålet er dukket op, har det – under henvisning til 1951-forfatningen og med støtte fra sine betydningsfulde allierede, England og USA – afvist dets behandling som indblanding i Portugals indre forhold. Det er dog tvivlsomt, hvor længe denne holdning lader sig opretholde – ikke mindst i England er der stadig stigende interesse for områderne og kritikken af Portugals styre er ikke mindst kommet fra dette land.

Med Congos selvstændighed i juni dette år bragtes den afrikanske frigørelsesproces tæt ind på livet af myndighederne i de portugisiske kolonier. Grænsen mellem Angola og Congo blev sat under streng bevogtning, og fra enkelte sider har man villet påstå, at portugiserne var parat til at marchere ind i det urolige Congo. Givet er det i hvert fald, at udviklingen i Congo har måttet stramme portugisernes greb om deres kolonier, ligesom Portugal uden begejstring må se den første rent afrikanske nabostat blive oprettet og muligvis vokse sig stærk. Et splittet Congo vil gøre det lettere for Portugal at holde sine afrikanske besiddelser i fortsat isolation.

Den økonomiske expansion i selve områderne, den stigende afrikanske selvbevidsthed i deres umiddelbare nærhed og Portugals til dato fejlslagne assimilationspolitik med henblik på at gøre de indfødte til portugisere kan imidlertid i længden gøre det vanskeligt for Portugal at fastholde Mozambik og Angola i den isolation, som det hidtil har vist så stor dygtighed til at gennemføre.

LITTERATUR

Litteraturen om Angola og Mozambik er for den ikke portugisisk-kyndige meget sparsom. Naturligvis indeholder *Hailey: An African Survey,* revideret udg. London 1957, en lang række oplysninger om de to lande, men beklager sig gang på gang over det mangelfulde materiale, der står til rådighed fra disse områder. *Basil Davidson: The African Awakening*, London 1955 indeholder meget stof fra de to lande hentet fra rejser i dem begge, ligesom samme forfatter i *New Statesman* med mellemrum bringer nyt derfra. Den nyeste og vistnok eneste samlede oversigt over landenes historie og tilstand i dag, der er kommet på engelsk, er skrevet af en amerikaner: *James Duffy: Portuguese Africa,* Harvard og London 1959. Den er meget fyldig i beskrivelsen og bringer mange citater fra portugisiske værker, men giver desværre meget lidt statistisk materiale. I denne kan man også hente oplysninger om løbende publikationer på portugisisk. Senest har *Chikomuami Mahala*, der er medlem af Den revolutionære front til befrielsen af Portugals kolonier: »*Africa South in Exile*«, Vol. 5, No. 1, Oct. 1960, skrevet en artikel om »The Horror of Moçambique«.

Fortsat fra side 174:

BIBLIOGRAFI OM SOMALI

Economics of the Trust Territory of Somalia. International Bank. Washington, jan. 1957.
Economic Requirements at the Expiration of the Trusteeship Mandate, Rome, june, 1958.
Rapport du Gouverment Italien a L'Assemblee Generale des Nations Unies sur L'Administration de Tutelle de la Somalie. Rome, 1958.
FAO. Economic policies for expanding agricultural production in Somalia, Rome, 1958.
Report for UN Advisory Council for the Trust Territory of Somalia, 1958–59. a/ac 33/misc. 103.
Somalia. A. A. Castagno. International Conciliation. no. 522. New York, marts 1959.
Peoples of the Horn of Africa. I. M. Lewis. International African Institute, London, 1955.
General Introduction to the basic principles of Somali political Institutions. Somaliland Protectorate. Stationary Office. Stencil. Hargeisa, 1955.
The Somalilands. The British Survey, N. S. No. 98. British Society for International Understanding. London, May 1957.
The Somalilands: Problems of the Horn of Africa. Central Bureau of Information, London, December 1958.
Ex-Italian Somaliland. Sylvia Pankhurst. Messrs. C. A. Watts. London, 1956.
A general survey of the Somaliland Protectorate. J. A. Hunt. 1944–50. London, 1951. Crown Agents.
Somaliland Protectorate Annual Reports. H. M. Stationary Office. London.
Haud and Reserved Areas. Petition to United Nations from Representatives of Inhabitants of Somaliland Protectorate, 1954.
Report into Unofficial Representation of the Legco. Hargeisa, 1958.
Report of the Committee for Representational Reform. Hargeisa, 1959.
Trouble in the Horn of Africa. Int. Affairs. Vol. 32, no. 1. 1956.
Horn of Africa. Int. Affairs. Vol. 30, no. 10. 1954.